

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12

Fylke: Opland.

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Lom.

Emne: Gamal engkultur,

Bygdelag: Bøverdalen.

Oppskr. av: Eiliv Brenna.

Gard: Brenna.

(adresse): Bøverdalen.

G.nr. 13 Br.nr. 1.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Ja.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

83 år sl.

SVAR

1. Ja ein nytt artt eng og utslaatar um eng innanfor gardjerket og utslaatar um det restar. Utslaatar vart stundom kalla kabbeslaatt. Ekre og ablego er brukte artt til alle tider. Ekre er ein rudd, avgrensasteig. Ablego kallar ein den aakeren som intje er tilsaadd med kotvekster, men brukas til potes, og svart ablego, der ein ingenting sars, (brakk) Ja. Tjikkeng, Skrapeng, Skrapslaatt.

Hestfor, Sauhöy, Kalvhöy.

Tritslaatter vart det med kvinnfolk, trekstadar, deikalla, som raka saman grasen og breidde utover til turk paa laglege steller og sau for dei med sigden og skar gras der ein intje kom med ljaen. Brukkes smale lja, oftast innpaa slitne lja.

2. Rydjing. Ja det var slik rydjing, helst inn hausten ved beerrpast. Da slag dei ned stubb og kjerte og reiv burt einer. Det dei seles raska saman kalle dei maahaug, ruskehaug eller traashaug. Det er traas i alle skogar, et sit gammalt ordtak. Det vil sei avfall, nedfall, mask og rask, og har ingen ting aa gjera med fuglemannet traast

2
Som sin stundom ser i böker og blät.
Fornykje traas paa bakken saa skogsfröet
ikkje kann naa ned i mold og kan gro
sa gamle skogvaktaren.

Naar jentene im vaaren kom med niva
og raka burt mask, kvist og anna rust
heite det aa rötja. Ellis heite slik arbeid
rüdning. Raskhaugen eller maahaugen
hadde dei burt ei grop eller i ureint lende
der ein ikkje kom med tjaa. Stundom vrende
ein det seinhaustes eller at snøgen kom, da
ein ikkje ottast laus varme. Oska spreiddes
utavot geasmaki; men det vart saa lite.

Ja ein gjorde mykje for aa faa av vegnstein
metan ein dreiv rüdning, um ikkje anna, saa
la dei steinen i tröys eller grop.

3. Nosevaksen eng.

Det hadde at det tidom til harve med
ei sliten harv, og stundom kjöde par og
spreidde laggjord eller fyrst aa hava seatt
höymaa paa korvedraget. Jen dei joista
med sauning av höymaa seade par gamal
aaker og i myrbrett, og det kunde stundom
slaa gort til. Eg höyrde ein gamal mann
seie, at han singong seadde höymaa paa
heime paa sekerlykkja, og fekk slik avling,
at det var ikkje betne heime paa tjukkeng-
teigen

4. Myr og vassjukt eng. Vätning.

Aa jaunda. Det er lite med myr i denne
bygd. Dei hadde opne gröfter, for aa lise
burt vatn. Slikelege gröfter hadde
dei lite forstand paa. Vätning paa aaker og
eng har vare brukt i uminnelig tid. Det
maakte kil i ei slik turr bygd um ein

4. bygd. Skulde fan avling, og det ikk påkostast
mykje for aa jar vassveggar og vatn til
gardar i Lom. Vatnslause gartar var lite vert;
og naatidi med materne anlegg og Spreidas
er dei vatnslause ende mindre vert.

Um vaaren vart det ofte brukt, iser for
setrom aa løypte møki, det vil seia, dei
rårde gjødsla uti vatnervatnet, da slapp
dei iikkværing og gjødsevatnet gjette ned i
bakken.

5. Eg trur ikkje det. Ei bygd som Lom som er
ei slik særskild god Kornbygd og med sær
mykje vatning saa trøngt all gjødselein
kunne skaffe aas aakeren. Dei hadde i over
maal med open aaker og selte korn til det
frøstlende Lusia, Dovre, Leppdal og Follidal.
Det var vissaste og beste Kontantinkome.

Utslaktene laug og slik til, brakte og rikkis
velege, sar det sa seg sjølv vere uread og gjøde.
Seia kornmykje som ougi fekk av tad er nokk
uread. Det var ymist i dei yuse aar, eller som
det var raad til aa avjar free aakeren.

6. Det var helst kumak som ein gjødsla
ougi med. Fleire gardar hadde ein teig dei
kalla vaaromteigen som vart serly velstelt.
Slaget fraa denne teigen vart lagt tilsides
og skulle brukas til husene i vaarom for aa
sikre hestane i vaarkuipa.

7. Ja, serly paa setrom, det var dei svært
paapasselige med salis. Eg veit um fleire
som tok att og flätte huse for aa jar nytt a
sige, og som noa eller har flätt huse att-
ende til dei gamle tufter, da dei legg mindre
brøtt paa siget fraa husom. Det stod og laug

4

mange dyr paa traai, lausfe, hostar
o. a. bakte dag og natt, saa det full mykje
gjødsel der, som sau fòrdes med vaarvatnes
og regn utavet. Dette kalla dei drokken fæ
husom. Det var vassvoger for vatningen
Sunnarstid som tok upp drokken.

Ja det var noyhsje saa, at aakraue laag
paa rabbar og handar. Det kunde og
vera fandi deida var meir aarvissse, for
det var turnare og skarpare jord der enn i
dökkene, der det var meire sidlent. Og
da fekk engu i dökken nytte av det som
traun av aakeru um vaaren og i vatningen.

2. Gjense med det. Kom snogm og vinteren til
ver det leit aa gjøde. Var det turt og skarpt var,

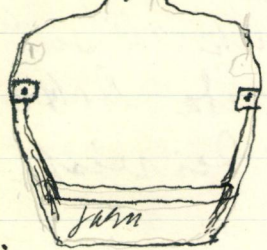
med sal og vint um vaaren, var det og lite
rett i aa gjøde. Utköring og spreiding
var dnt. Utköring av gjøsel var paa sloape
slea; det fenst inkje hjulemba. Ofre vart det
utkört og lagt i haugar paa 10^u 20 lass og
tok ho utatt um vaaren i lassvis til spreiding.

Sunnedingi vart omattis paa engi med
slöing og making. Naar gjøbli hadde lege
vle og klaka, var ho betre av handama
for da sunndra betre. Some köynte ut
og lagde ho i lassvis um hausten til um
vaaren, og andre beridte ho ut um hausten.
Det kunde gaa av paa ~~en~~ flatt lende
mon i hatten var det urett, for da reiste
mykje med vaarvatnes; og ver og vint.

Um vaaran vart det da saa fast som traet
var, for klakingen, aa for reidö gjødsli.

Hertil brukte dei ein stakksloe eller ein
sloe av björker. Stakkslaen var av 4 stakke

ar med Kjetting eller ein aas i gjinam
 Sam dei Kåjode han eller. Disse støkkane var
 var ca. 1 m lange. Risslaen var av ein 10 a 12
 ungbjørke samantakta med vidjū med
 ein stein eller helle oppa for en halve han
 nedat. Denne slaen var bedre i rjenn
 mark, da han fylgte bedre netast. Ved bløing
 var det med fleire, jenter og unggutar med
 trivar, som vaka eller det grave som att
 vart og fott det framim, soa det kom under
 slaen att. Pen det vis vart engstyklet reint
 og fint. — Spater fant iukje; men dei
 hadde reko av firu, og dei var lettare
 aa handtere og betne i berceingen enn spade.
 Dei var oftast jernskatte for aa hintre
 slitet. Slik skanning var smutarbeid,
 og var nokon konstig. I sjelve skann
 var det kjedigt i slik at skoer greip over
 reko baade vranpa og indet. Soa gjekk
 det oppover jern pa sida av reko som
 soa uto i øyro som greip over reko og
 ein naele gjennom.

Ei velgjord jernskatt
 reko var eit godt red-
 skap. Det maatte til
 ein grov støkk som dei
 klauv itvo til emne for reko bladet og
 skaff. Ein maake vera velhent som gjardes
 hendig reko. Nan finst det vist iukje
 att ei einaste reko. Laavereko var iukje
 jernskatt, det kvæde iukje pa laavegolvot,
 og ~~no~~ no var gjord pa ein annan vis.
 Ho var større og uthala slik at det gjikk
 opp ein kant borte pa sidom og bak mot

skaffet for å ha lte paa Horn og træsaar.
Og saa var halsen dobbeltlaga, med hant-
sak i overarm. Ho var ofte utkroka og
hatte namm og aarstal. Det finst kanskje
att enda slike. Dei gamle kunde skapa
hondige og vakre heidskap for sin tid.

Jönnskutte reko var nödvendige ved less-
ing i mökkjellarea intil greipene kom i
handelen. Men Kjeie var dei likevel. Og
hingsen godt. For eg som unngitt sleit ved
lessing, det var harkt å for dei inni dungen
naar dei inkje fylte botnen. Eg var dögely
sær paa laaret ved å setja skaffet og
hanti og yte paa med laaret. Jan det var
ei annar tid? Kåpsean er den same idag. Jönn-
spodd reko helt seg til ca. 1880, delvis for og
etter. Paa småbruk utan nest, som intje

hatte ~~helt~~ saa drag dei slaen sjölve ja heng-
de i heile huslyden, og stundom saa truska
dei baint fram med tusti dei grøvsle Keunkat.
9. Beiting av eng og utslakkes har
vare i bruk alle sin dag, og er det allfar
mykje enda. Dette utan tanke paa
gjødning. Dei viste vel, at denne beitingi
var skadeleg, især er det ille med alle
den tjøsing av hestar, som baade gnes med,
aat hardare og som trakkar for derva josti
især i brakkende Kjemuriskje til noko i den
lei.

10. Beite av engar har minke og godt av
bruk meir og meir i dei to siste marny
altur. Skiftet kom med bruken av grasfrø
og kunsteng. Dei saag at kunsteng heela

* Ein bonde veit eg var saa sta, at han vilde indje kjöpe greip
det fekk greie seg som for, maante han. Da kjöpte tenestguten greip

mindre beite, ja stundom vart heilt øydelaagt
vet aa bli snauvage.

11. I det sure verley som raar i Lomsbyggen,
der det ofte er lite snog jamvel heile
vinteren, tidleg bemerk um vaaren
saa vil sol og vaarvinden turke ut
skaanruvane slik, at dei vort saa harde,
at dei er vanskelege aa jamne utover.
Det vort som oftast til det, at ved
rydding av eng um vaaren, saa vort
skaani raka saman og kjört fram til
fjærom og sau brukt i bingar og under-
fjøs, der det elles vil bli forklesse. Dei
andre spurnader er ukjende her.

12. Paa dei aller fleste gardane, tok dei im
tilgards heimkyone. Faa hadde sumarfjøs,
det var berre, naar det var serleg langt til
innleggst eller vanskeleg rokke. Men dette
var utan tanke paa gjødsling. Dei sende
mest mogleg av buskapen til fjøs sumars-
tid, og av heimkyone, ei eller to, vart
det saa lite gjøsel eller, at det var lite aa
aa fara med. Der til saa vort denne gjødli-
liggandes utmet fjøsveggen for vør og vind i
solsteiken, og var difor lite verd.

Eg veit, allri at utslakter er vorte gjødsla
med husedingjødset fraa sumarfjøs, dei
kjörde den heller tilgard for bruk paa aker
og eng.

13. Heimkyr og kalvargjekk oftast fritt
umkring paa store vidder, og vart sette
paa paa paa fjæset paa garden i um vatten.
Stundom um natti var dei ute i kveit & varmt vør.
Some gardar hadde ei kve eller lykje dei
slapp kyone i um dagen, men det var
saa faa det som hadde saa god vidde.

13. Leit sliks innlegge heiter kve, äggard, lykky eller trode,

Grinding eller kveing far ein fire mannsaldrar sidan paa sime stolar, der dei hadde Langjokle. Dei tok sein heim av fjellet og hadde han i kve um natti paa Seteroygarden. Grindingene vart flotte naar det vart forklosse i mi Araci. Denne grindingangen er gaatt av bruk paa langt attunde at ingen veit um framgangsmaaten. Eg har høyrst for lenge sidan av gamle folk um ein seterstul med mange sel, der dei brühte taka inn sauin i traas um natti; og at ei av buidei one var saa snak etter aa far mest myggle slike netter, at ho stelte serleg vel med gjotleguten. Saa man kom med drifti utenfor tur og umgang aat heime.

14. Wjent her.

15. Wjent her.

16. Wjent her.

17. Wjent her.

18. Wjent her

19. Spöl eller stul er brukt um seter eller utslaaktes. Raudbergstulen, Hammestulen, Spikerstulen, Djurstulen, Hovdestulen. Fjellstulane er utslaaktes. Stöl er brukt um aaker, Skenstoe, ein teig som lett vilde skine av turke ut. Sto er brukt um flator i hamnegangen, der bölingen vilde og stundom ^{krea} ~~krea~~ ^{krea} seg for natti. Qvre og nettestoi. Stundom heiter det Staalane eller Staalom er flator i utmarken.

20. Døter sovre seterkveer og slaabemark paa setrene i lom, og har saa vorte i umindelege tider.

Saa lenge det er brydeier aa faa leigt
maa seterbrevet drivast i Lom. Seter
innye forvidde til kulturbete i bygden.
Saa buskapeu maa tilfjells um sumaren.
Faa mange er innye geiti Styrandes
heime. Faa no har saa stor ein akkians-
partus. Nei geit og sau maa tilfjells, der
krives dei best. Saaen med sit varme
melkin er det forheit for i bygdi, han
rosser inni skarven like inn til snogfanni
Til i seinere tid var det sett paa som det
farvaste for ei jente aa vera brydeie, unta
um dei ofte da hadde saa drugt eit arbeid
med kinning og ysting av ein stor boling
af dages ofte vart reint forbitt. Men dei
hadde ei lengt og troa til seterlivet som
drag hertz, og mange var brydeier til
dei vart gamle og groa. Men naa da
myokki vert sent med bilar til iysteriet i
bygden, og brydeians faer det heime
latmenuskov, naa er det tverstane og
byglivet dei trau ether, slik at det er vant
vakte um brydeias. Faa aa hadde det gaard-
de er det ofte naa, at kona paa garden
maa vera paa sebi sumarstid. Det fell
afte vanskeleg det med, difor gaar det
attende med seterlivet.

Saa mange setra er det naa um det gaa's
varte med sendentil samantert botn saa
det vert bra med gjødsel, som saa vert ut-
kjort um hausten og sprøidd og sløtt um
vaaren, eller lagt inn um hausten rite
og brukt paa pløgsle att um vaaren;

der til saa brukas det mykje kunstgjøt-
sel og paa sekerlykkyona naar, og
dei tek guere avlinger baade med høyn
og grænfar. Saa lenge det har vore
sekerkveer har dei var gatt vandra med
gjødning. Framgangsmaaten som heime,
paa garden.

Paa andre sida av fjellet, fane timers
veg fraa vaare doste garden, kurti
Lustor, saa man dei intje fjøs paa setrane.
Stu og geit garr sjolve inntil sekerhite
og vert mjälka. Noko i same leit var
det tildels her i Bäverdalen for 150 aar
sidan. Og eg har häyrt rim sel som
nokk hadde baate sekerbu og fjös;
men intje sekerkveer. Da sette dei
fjösset over ein bekk, som löypte dei
gjösli vakk i bekkon, elles vilke det
vare eit vant arheit med aa faa gjöds,
li avset saa ho intje kom i vegon.
Det er nokk lang tid sidan.

2) Var brukt berre mest ynggjötsel og den
aska ein hadde. I hägfjelle er intje
fiskeangfall.

Appl.
Lom

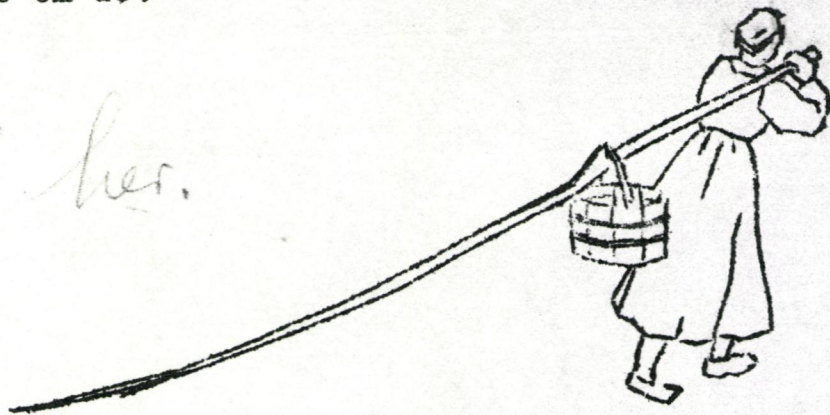
NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
ADR. NORSK FOLKEMUSEUM
BYGDØY

Ver gild og skriv svaret med blyant på same ark.

Tilleggsspørsmål til nr. 5 Vannbøring.

I Tinn i Telemark har ein for eit par mannsaldrar sidan bore vatn på ei lang stong. Ein bar den eine enden over aksla, den andre enden drog ein etter seg på marka. Taret hekk på stonga bak ryggen at den som bar (drog). Ein liten mothake på stonga gjorde at handtaket på bøtta ikkje gleid. Stonga var såpass mjuk at vatnet ikkje skvampa over. Utanom denne opplysninga kjenner ein no denne metoden berre frå Värmland i Sverige. Det kan henda at det tidlegare har vore meir vanleg å bera vatn på denne måten. Hugsar nokon i Dykkar bygd noko om det ?

Ukjent her.

Tilleggsspørsmål til nr. 12.

Finst det noko opplysning om at ein brukar eller har bruka fiskebein og fiskehovud til brensel ?

Har ein bruka kumøkk til brensel ?

Ukjent her